

ÇANAKKALE TESBİT ÇALIŞMALARI

Şükran ÖZEL

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ilk defa 1972 yılında yayınlanmaya başlanan "Vakıf Abideler ve Eski Eserler" adlı monografik nitelikteki kitaplar, bilindiği üzere illerimizdeki eski eserleri kapsamaktadır. Alfabetik olarak yayınlanan bu serinin son cildi Bursa ve çevresini konu almıştır. Bu kitapların V. cildi Çanakkale ve çevresine ayrılmış ve çalışmalar başlatılmıştır.

Çalışmamızda, konumu dolayısıyla tarih boyunca Marmara ve Ege denizini birleştirici rol oynayan ve XIV. yüzyılın ilk yıllarında Karesi beyliği tarafından Türkleştirilen, tarihimizde bir önemli savaşlara sahne olmuş Çanakkale'deki bilinen eserlerin yanısıra bilinmeyen eserlerin de ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu şekilde söz konusu kültür değerlerinin en kısa zamanda onarılarak, doğa ve insan faktörlerinin yarattığı olumsuz izlerin azaltılması ve bu emanetlerin nesillerden nesillere korunarak aktarılması hedeflenmiştir.

Bu düşünceden hareketle 8.8.1989 tarihinde ben Şükran ÖZEL, Nazife KURTMAN, Nurcan FIRAT ve Birsen ERAT'dan kurulu bir sanat tarihçiler grubu ile fotoğraf uzmanı Gülşen GÜNEL'in katılımıyla oluşturulan ekibimiz Çanakkale ve çevresindeki eserleri tesbit etmekle görevlendirilmiştir.

DOĞAL YAPI

1-Genel Konum:

Çanakkale bilindiği üzere, Türkiye'nin kuzey-batısında Anadolu'nun batı uzantısı olan Biga Yarımadası ile Doğu Trakya'da Balkan Yarımadası'na bir kıstakla bağlanmış Gelibolu yarımadası üzerinde toprakları bulunan bir ilimizdir.

İl topraklarının büyük bölümü Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara kesimine; Edremit körfezi kıyısındaki küçük bir bölümü ise, Ege Bölgesi'ne girer. İlk toprakları Gelibolu yarımadasında kuzeyden Kırdağı, kuzeydoğudan Marmara Denizi, kuzeybatı ve batıdan Ege Denizi, doğudan Kazdağı gibi doğal sınırlarla çevrilmiştir.

İl sınırlarına Ege Denizi'nde Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada ile Bozcaada ve Tavşanlı Adaları da girer. Anadolu Yarımadası'nın en batı noktasındaki Bababurnu ile Türkiye'nin en batı noktası olan Gökçeada'daki Avluca Burnu da Çanakkale ilinde bulunmaktadır.

2- İlin Adının Kaynağı:

Antik dönemde Troas diye anılan bu havali kuzeyde Hellespontos (Çanakkale Boğazı) güneyde Adramyttenos (Edremit Körfezi) ile çevrili olup, Aiolya'nın kuzeyinde kalmaktaydı. Bu dönemde bugünkü Çanakkale Boğazı'nın ve bölgesinin mitolojideki bir söylenceye bağlı olarak Hellespont ya da Helles Pontos adıyla anıldığı bilinmektedir.

Yörenin iskan tarihi Kalkolitik döneme kadar uzanmaktadır. Bölge Lidyalılar, Persler, Mekadonyalılar, Roma ve Bizanslılardan sonra bir ara 14. yüzyılın ilk yıllarında Karesi Beyliği yönetimine girmiş da-

ha sonra Karesi Beyliği'nin Osmanlılara katılması ile Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Asıl şehrin oluşması, Koca-Çay ağzında bir düzlük üzerine Fatih tarafından kalelerin inşa edilmesiyle başlamıştır.

Kalelerin inşasından sonra Kale Dizdarları tarafından yönetilen şehir, 1534'de "Cezayir Bahri Sefit" Eyaleti oluşturulunca, Gelibolu Eyalet Merkezi olmuş, Çanakkale de ona bağlı sancak durumuna getirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde 1926'da Gelibolu İlçe haline getirilmiş, Çanakkale de bugünkü durumunu almıştır.

Seyahate çıkılmadan önce kurumumuzun tescil arşivinden Çanakkale ve çevresi ile ilgili (50) eser tesbit edilmiştir.

Bunların (27)'si camii, (11)'i hamam, (6)'sı türbe, (1)'i bedesten, (1)'i mevlevihane, (1)'i çilehane (1)'i namazgah, (1)'i tekke, (1)'i kervansaraydır.

Çalışma sırasında Çanakkale Arkeoloji Müzesi tescillerinden de faydalanılmış, ayrıca yayınlarda ve müze tescillerinde yer almayan bazı eserler de bölge halkının yardımlarıyla tesbit edilmiştir.

Şu ana kadar dört aşamalı olarak gerçekleştirdiğimiz seyahatlerimizde ulaşım güçlüğü nedeniyle Bozcaada ve Gökçeada'daki eserlerin tamamı henüz tesbit edilmemiştir.

Çalışmamızın şu ana kadar ki bölümünde toplam (153) eser tespit edilmiştir. Bunlardan gerek kurumumuzun ve gerekse Çanakkale Müzesi'nin tescil arşivlerinde yer almayan (40) eser ilk kez tarafımızdan tespit edilmiştir. Bunların (16)'sı cami, (7)'si hamam, (3)'ü türbe, (1)'i tekke, (9)'u çeşme, (1)'i çamaşırhane, (1)'i mevlevihane, (1)'i kervansaray'dır.

Bu 153 eserin dağılımı ise şöyledir.

ÇANAKKALE- MERKEZ

Camiler:

- 1- Yalı Camii
- 2- Çimenlik Kale Camii
- 3- Kale Camii
- 4- Kurşunlu Camii
- 5- Tatarlar Camii (Kayseri'li Ahmet Paşa Camii)
- 6- Tıflı Camii
- 7- Fatih Camii
- 8- Çınarlı Köyü Camii

Hamamlar:

- 1- Yalı Hamamı
- 2- Askeri Hamam
- 3- Büyük Hamam
- 4- Çanakkale-Lapseki yolunda hamam kalıntısı Özbek köyünde

Türbe:

- 1- Nedime Hatun Türbesi

Han:

- 1- Yalı Hanı

Çarşı:

- 1- Aynalı Çarşı

Çeşme: 2

- 1- Muvakkithane
- 1 Saat Kulesi

Çanakkale Merkez'de toplam: (20) eser tespit edilmiştir. Bunun (8)'i cami, (3)'ü hamam, (1)'i Türbe, (1)'i han, (1)'i çarşı, (2)'si çeşme, (1)'i muvakkithane, (1)'i saat kulesidir.

AYVACIK İLÇESİ:

Camiler:

- 1- Ayvacık- Tuzla Köyü Behramiye Camii
- 2- Ayvacık- Babakale Kale Camii
- 3- Ayvacık- Gülpınar Köyü Camii (Babakale Köyü Camii)
- 4- Ayvacık- Süleyman Köyü Camii
- 5- Ayvacık- Behramkale Murat Hüdavendigâr Camii
- 6- Ayvacık- Paşaköyü Camii

Hamam:

- 1- Ayvacık Babakale Hamamı

Çeşme:

- 1- Ayvacık- Babakale Limandaki Çeşme
- 2- Ayvacık- Babakale Köy Meydanındaki Çeşme
- 3- Ayvacık- Behramkale Kale İçindeki Çeşme

Türbe:

- 1- Ayvacık Babakale Sultan Baba Türbesi
- 1- **Çamaşırhane**-Ayvacık Babakale
- 1- **Behram Köprüsü** Ayvacık-Behramkale

Ayvacık İlçesinde toplam (13) eser tespit edilmiştir. Bunların (6)'sı cami, (1)'i, hamam, (3)'ü çeşme, (1)'i türbe, (1)'i çamaşırhane, (1)'i köprüdür

BAYRAMIÇ İLÇESİ

Camiler:

- 1- Hacı Bali Camii
- 2- Taşköprü (Karşıyaka) Camii
- 3- Camii Cedit
- 4- Bayramiç Çarşı Camii
- 5- Mektep (İmam) Camii

Hamamlar:

- 1- Çifte Hamam

Türbe:

- 1- Hacı Arslan Bey Türbesi

Çeşmeler:

- 1- Camii Cedit Çeşmesi
- 2- Molla Tahsin Çeşmesi
- 3- Hükümet Caddesi Ağlar Çeşmesi

Köprü:

- 1- Camii Cedit Köprüsü

Bayramiç İlçesinde toplam (11) eser tespit edilmiştir. Bunların (5)'i cami, (1)'i hamam, (3)'ü çeşme, (1)'i türbe, (1)'i köprüdür.

BİGA İLÇESİ

Camiler:

- 1- Ulu Camii
- 2- Bademli Köyü Camii
- 3- Gümüşçay Nahiyesi Çarşı Camii
- 4- Karabiga Ulu Camii
- 5- Hacı Veli Camii
- 6- Bigalı Camii

- 7- Çarşı Camii
- 8- Kurşunlu Camii

Hamam:

- 1- Hamam

Çeşme:

- 1- Ulu Camii Avlusundaki Çeşme

Namazgah: 1

Biga İlçesinde toplam (11) eser tesbit edilmiştir. Bunların (8)'i cami, (1)'i hamam, (1)'i çeşme, (1)'i namazgahdır.

ECEABAT İLÇESİ

Camiler:

- 1- Eceabat Merkez Camii
- 2- Eceabat Kilitbahir Cahid-i Sultan Camii
- 3- Eceabat Kilitbahir Fatih Camii
- 4- Eceabat Kilitbahir Tabib Hasan Paşa Camii
- 5- Eceabat Seddülbahir Köyü Camii

Hamamlar:

- 1- Eceabat Kilitbahir Piyale Paşa Hamamı
- 2- Eceabat Kilitbahir Kale Arkasındaki Yıkık Hamam
- 3- Eceabat Seddülbahir Yıkık Hamam
- 4- Eceabat Büyük Anafartalar Köyü Hamamı
- 5- Eceabat Seddülbahir Hamam

Çeşmeler:

- 17 Çeşme, Kilitbahir-Seddülbahir ve Yalova Köyü

Türbe ve Tekke

- 1- Kilitbahir Uşakı Tekkesi
- 2- Kilitbahir Cahid-i Sultan Türbesi
- 3- Kilitbahir Hacı Ali Ağa Türbesi
- 4- Kilitbahir Kadir Baba Tekkesi

Eceabat İlçesi'nde toplam (31) eser tesbit ettik. Bunların (5)'i cami, (5)'i hamam, (17)'si çeşme, (2)'si tekke, (2)'si türbedir.

EZİNE İLÇESİ

Camiler:

- 1- Ezine Ulu Camii
- 2- Ezine Kemallı Köyü Asılhan Camii
- 3- Ezine Çarşı Camii
- 4- Ezine İnce Minareli Camii
- 5- Ezine Zeytinli Camii
- 6- Ezine Seferşah Camii

Hamamlar:

- 1- Ezine Kemallı Köyü Asılhan Hamamı
- 2- Ezine Seferşah Hamamı

Çeşme:

- 1- Yalova Sok. çeşme
- 2- Kenan Evren Cad. çeşme
- 3- Un Pazarındaki çeşme
- 4- Yahşi Bey Sok. çeşme
- 5- Spor Sok. çeşme

Ezine İlçesi'nde toplam (13) eser tespit ettik. Bunların (6)'sı cami, (2)'si hamam, (5)'i çeşmedir.

LAPSEKİ İLÇESİ

Camiler:

- 1- Lapseki Gazi Süleyman Paşa Camii
- 2- Lapseki Çardak Gazi Yakup Bey Camii
- 3- Lapseki Çardak Umurbey Gazi Hüdavendiğar Camii

Hamamlar:

- 1- Lapseki Hamamı
- 2- Lapseki Çardak Akahmet (Ulubey) Hamamı
- 3- Lapseki Çardak Yakup Bey Hamamı

Çeşmeler:

- 1- Lapseki Gazi Süleyman Paşa Camii Sokak çeşme
- 2- Lapseki Çardak çeşme

Kervansaray:

- 1- Lapseki Çardak Gazi Yakup Bey Kervansarayı

Lapseki İlçesi'nde toplam (9) eser tesbit ettik. Bunlardan (3)'ü cami, (3)'ü hamam, (2)'si çeşme, (1)'i kervansaraydır.

ÇAN İLÇESİ

Camiler:

- 1- Çan Çarşısı Camii
- 2- Çan Şerbetli Köyü Camii
- 3- Çan Büyük Paşa Köyü Camii
- 4- Çan Atatürk Mah. Camii

Çan İlçesi'nde 4 adet camii tespit ettik.

GÖKÇEADA İLÇESİ

Camiler:

- 1- Merkez Camii

Çeşme:

- 1- Gökçeada Kale Köy Çeşme

Çamaşırhane:

- 1- Merkez Hanife Kadın Çamaşırhanesi,

Kilise:

- 1- Kaleköy Kilisesi
- 2- Kaleköy Manastır

Gökçeada İlçesi'nde toplam (5) eser tespit ettik. Bunların, (1)'i camii, (1)'i çeşme, (1)'i çamaşırhane, (1)'i kilise, (1)'i manastırdır.

BOZCAADA İLÇESİ

Camiler:

- 1- Köprülü Mehmet Paşa Camii
- 2- Alaybey Camii
- 3- Kale (Fatih) Camii

Hamam:

- 1- Alaybey Sok. Hamam

Çeşme:

- 1- Namazgâh Mey. Çeşme

Kilise:

- 1- Ayazma Kilisesi
- 2- Ayazma Mevkiinde Kilise

Toplam (7) eser, tesbit ettik. Bunların (3)'ü, cami, (1)'i hamam, (1)'i çeşme, (2)'si kilisedir.

GELİBOLU İLÇESİ**Camiler:**

- 1- Gelibolu Buhuri Camii (Kadı İskeleyi)
- 2- Gelibolu Gazi Süleyman Paşa Camii (Büyük Camii)
- 3- Gelibolu Cerrahi Hüseyin Paşa Camii
- 4- Gelibolu Yazıcızâde Camii,
- 5- Gelibolu Bolayır Gazi Süleyman Paşa Camii

Hamamlar:

- 1- Gelibolu-Şengül Hamamı
- 2- Gelibolu Saruca Paşa Hamamı
- 3- Kasapoğlu Hamamı
- 4- Pazar Hamamı
- 5- Yakup Hamamı
- 6- Adı Bilinmeyen Hamam
- 7- Gelibolu Bolayır Kavak Köyü Hamamı
- 8- Gelibolu Bolayır Harap Hamam

Türbeler:

- 1- Gelibolu-Şerbetçi Baba Türbesi
- 2- Gelibolu Saruca Paşa Türbesi
- 3- Gelibolu Sinan Paşa Türbesi
- 4- Gelibolu Hallac-ı Mansur Türbesi
- 5- Gelibolu Emir Ali Baba Türbesi
- 6- Gelibolu Bolayır Gazi Süleyman Paşa Türbesi
- 7- Gelibolu Bolayır Baba Türbesi

Çeşmeler:

- 1- Gelibolu Çukur Çeşme
- 2- Gelibolu Telli Baba Çeşmesi
- 3- Gelibolu Çilehanesinin Karşısındaki Çeşme
- 4- Gelibolu Yazıcıoğlu Çeşmesi

Namazgah:

- 1- Gelibolu Azepler Namazgâhı.
- 2- Gelibolu Bolayır Namazgâhı.

Mevlevihane: 1**Çilehane: 1****Kervansaray Kalıntısı (Bolayır Süleymaniye Köyünde): 1**

Gelibolu İlçesinde toplam (29) eser tesbit edilmiştir. Bunların (5)'i cami, (8)'i hamam, (7)'si türbe, (4)'ü çeşme, (2)'si namazgâh, (1)'i Mevlevihane, (1)'i çilehane (1)'i kervansaray kalıntısıdır.

Bu sayılardan da anlaşılacağı üzere, Gelibolu İlçesindeki eser yoğunluğu çarpıcıdır. Bunun nedeni II. Murad döneminde Osmanlıların Balkanlar'a yayılma politikasının gereği olarak Gelibolu'nun stratejik bir konumda bulunmasından dolayıdır. Nitekim şehir bu önemini daha sonra 16. yüzyılda büyük bir liman şehri ve ilk Türk tersanesinin kurulduğu yer olarak devam ettirmiştir.

Kültürel ve tarihi dokusunu koruyan şehirlerimizin giderek azaldığı günümüzde, diğer kıyı şeritleri-mize göre oldukça bakir sayılabilecek bu güzel yöremizin bu durumu ile korunabilmesi en büyük temennimizdir.